

Janus Pannonius 2600 verssora

Beszélgetés Csorba Győzővel készülő műfordításairól

A küszöbön álló Janus Pannonius évfordulója a Baranya megyei Tanács megbízást adott Csorba Győző József Attila-díjas költőnek Janus Pannonius verseinek fordítására. Egyidejűleg a Tankönyvkiadó határozta el, hogy teljes magyar nyelvű Janus Pannonius kötetet ad ki. Így Csorba Győző munkája, Janus Pannonius mintegy 2600 sorának magyar fordítása ebben a kötetben lát majd napvilágot. Ebből az alkalomból kerestük fel Csorba Győzőt, hogy a nagy munkáról beszéljünk.

— Meglepő elgondolni, hogy első nagy költőnk összes művét mind az ideig nem olvashatta magyarul a magyar olvasóközönség.

— Illymódon legalább halálának 500. évfordulójára elkészül a teljes kötet. Voltak egyébként kezdeményezések, még a pécsi Janus Pannonius Társaság is kiadott néhány Janus Pannonius verset, Bercséli A. Károly fordításában. Az első komolyabb kísérlet 1953-ban jelent meg, Gerédy Rabán és Kálnoky László jóvoltából, és Kardos Tibor segítségével, aki egyébként már előbb is szervezte a Janus-fordításokat többek között az egyetemi szöveggyűjtemény számára. Érdekes azonban ennek a mostani kiadásnak az lesz, hogy tulajdonképpen fordított sorrendben dolgozunk: a latin nyelvű teljes kritikai kiadásnak meg kellett volna előznie a teljes magyar nyelvű kiadást. Hogy latinul is mennyire kevésbé hozzáférhetőek Janus művei, azt a munka megkezdésekor magam is meglepve tapasztaltam. Kérésre a budapesti Széchenyi Könyvtár is csak mikrofilmet tudott küldeni, méghozzá rövid időre. Szerencsére itt Pécsen, az Egyetemi Könyvtár Klímá-részlegében megtaláltam az 1784-es latin kiadást, amelyet Teleki Sámuel Utrechtben jelentetett meg. Ebben a kötetben sincs azonban benne valamennyi Janus-vers. A költőnek kerekén 11 ezer sornyi verse van, ennek eddig a fele sem volt hozzáférhető magyar nyelven. Egyéb műveivel, leveleivel, beszédeivel még rosszabb a helyzet. Ebben a készülő kötetben, úgy tudom, az utóbbiak is részben helyet kapnak, legjelentősebb verseit pedig latin eredetiben is közli majd a kötet. Ez egyébként szép bibliofil könyv lesz és a Pécsi Szikra Nyomda készíti. A jövő évi Költészet Napjára tervezik a megjelenést. Tudtommal az Akadémia néhány éven belül elkészíti a teljes latin kritikai kiadást, majd a kétnyelvű teljes kiadást, emiatt aztán lehetséges, hogy később újra felül kell vizsgálni a fordításokat. Ami a fordításokat illeti: néhány kitűnő magyar műfordító munkája átkerült a régebbi kötetekből az újba, így például Aprilyé, Weöresé, Illyésé, Jékelyé, Nemes Nagy Agnesé, Kálnoky Lászlóé, Takáts Gyuláé. Nagyobb mennyiségű fordításra rajtam kívül Kerényi Grácia kapott megbízást, s a fiatalabb költők közül is bedolgoznak néhányan a készülő kötetbe.

— A versek közül, amelyeket fordít, melyek a legkedvesebbek?

— Van-e Janus Pannoniusban új felfedeznivaló?

— A legizgalmasabb verseket persze már lefordították magyarrá. De én a korábbi fordításaimat is elővettem, s tovább dolgozom rajtuk, átdolgozom azokat a részeket, amelyekkel ma már nem vagyok megelégedve. Ezek közül való például az Anyja halálára írt vers, amely egyike a legszebbeknek, modern, emberi, lírai — mai. Nagyon szeretem. Janus Pannoniusban egyébként ez a legnagyobb: hogy a korábban kötelező, hatalmas mitológiai apparátus, az egész humanista

költői kelléktár ellenére ropant emberi, lírai hangon tud megszólalni. Az Anyja halálára írt versében is ott van a sok klasszikus név, ott vannak a megszokott fordulatok, de közben mégis kibontakozik Vitéz Borbálának, az asszonynak, az anyának a jellemzése, életének pár vonása, a fiához fűződő viszony, az anya—gyermek kapcsolat emberi tartalma. A korabeli „díszruha” ellenére megindító, nagyon szép vers. De a kor jellegzetes dicsőítő énekében, a panegyricusban is tudott nagyot alkotni ez a kivételes tehetségű költő. Mesteréhez, Guarínóhoz írt panegyricusában is szétrobbantják a kötelező, fennkölt stílus kereteit az erős realista részletek. A mester jelenik meg előttünk ma is, akihez messzi földről zárandókoltak a tanulmánygyökök. Guarino köre Ferrarában a kor legnagyobb humanista központja volt, az ő nevéhez fűződik a görög kultúra felelevenítése, a latin mellett ennek az ősi, gazdagabb, elsődlegesebb klasszikus műveltségnek a megismerése.

— A költő egész munkásságát, nagy verseit, életét ez az ellentmondás határozta meg. Kifejtene erről a véleményét?

— Abból a szempontból érdekel elsősorban, hogy miért nem írt Janus magyarul. Irhatott volna egyáltalán? Mit írhatott volna meg magyarul? Miért nem próbálkozott soha az anyanyelvével? S mi lett volna, ha megteszi? Csikorgott volna a pallérozatlan, csiszolatlan magyar nyelv a kezében? Vagy meg tudta volna teremteni a magyar irodalmi nyelvet, ami majd jóval később Balassinak sikerül? Figyelembe kell azonban venni, hogy Janus Pannonius egyenesen a humanizmus „központi tűzhelyétől” érkezett Magyarországra. S mi volt akkor itt, milyen környezet? Mátyás udvarában élt egy műveltebb réteg. Pécsen volt gimnázium, Hantó György prépostnak egy háromszáz kötetes könyvtára, amelynek külön könyvtárosa is volt, azután egy aranyműves céh. Ez csak annyiban érdekes, hogy eszerint kellett lennie egy olyan rétegnek, ami foglalkoztatta, ellátta munkával az aranyműveseket. De mi volt mindez ahhoz a légkörhöz képest, ahonnan a pécsi püspök jött? Mit kezdetetett „barbár” hazájában? Idecsaloglathatta barátját, Galeotto Marziót vagy Bonfiniét, levelezhetett, ha követként útrakelt, találkozhatott néhányval a régiak közül. De költő akart lenni. Verseit megírta s nem vihette másnap a többiek, az érték közé. Nem volt visszhang. S ez az ember, akit hat éves korán anyja nevelt, s később is minden bizonnyal magyarul beszélt vele, magyarok közt élt, mégis, azért is a legcsiszoltabb, legárgyaltabb humanista latin nyelven írta tovább verseit. A versek tartalmilag mind „barbárabbak” lettek, írt betegségről, halálról, természetéről, kínlódásról, teliszöve a verseket a valóság ezer meg ezer jelével, azokkal, amelyek miatt ma annyira modernnek, igaznak érezzük költészetét. Nem tudok feladni arra, miért írt Janus Pannonius ezen a latin nyelven, miért nem használta a Carmina Burana nyers „konyhalatínját” se, a kipróbáltanul maradt magyart se. De van egy olyan érzésem, hogy csakazértis latinul írt, a dicsőítő költemények finom, csiszolt nyelvén, amelyhez nem illettek a betegségről, nyomorúságáról elmondandó véresebb, mindennaposabb tartalmak. Talán keserű elégtétel volt ez Janusnál. Hozzá kell persze tenni, hogy egy olyan emberről van szó, aki a kor legnagyobb szellemi magaslatain állt, Guarino iskolája után Páduban jogot is tanult,

s filozófiáról, költészetéről annyi s olyan gondolatai voltak, amelyek az akkori kezdetleges magyar nyelven megközelítően sem lehetett volna elmondani. Mindezek az én töprengéseim, a kötet bevezetőjében is ezekről a kérdésekről elmélkedem — mert a gondolat izgalmas és Janus Pannonius titka talán ebben rejlik.

— Végül: mint műfordító, milyen gondokkal küzd leginkább? Mik a Janus-fordítás legnagyobb problémái?

— Minden műfordítás megértést, értelmezést is jelent, ami feltételezi a költő minél jobb megismerését, s ez nem is olyan könnyű 500 év távlatából. Azonosulni kell a költővel, de a helytelen azonosulás az egész munkát megkérdőjelezi. Konkrét nehézséget az jelent, hogy a nagy mitológiai apparátust, ami akkor természetes volt, hozzátartozott a reneszánsz emberének alapvető gondolatvilágához, a mai emberhez kell közelíteni, elfogadhatóvá tenni. Neveket, példákat, hasonlatokat kell áttenni, olyanokat, amelyek a mai átlagemberben semmiféle asszociációt nem keltenek. Kötelező másrészt a magyar műfordítás alaptétele, etikai követelménye: a formai hűség. Felvetődik végül az archaizálás kérdése. Magyar költőt ültetünk át magyar nyelvre, de melyikre ültessük át? A korabelire nem lehet, nem is ismerjük azt. Száz-kétszáz évvel későbbire — már meghamisítás lenne. Tegyük bele egy-két archaikus fordulatot, néhány félmutat példálul? Nem, azt hiszem akkor leszünk leghívebbek a feladathoz, ha Janus Pannonius költészetét a mai magyar olvasóhoz a mai magyar költő eszközeivel hozzuk közel.

Hallama Erzsébet

Janus Pannonius verseiből:

Hugóra

Túl-bölcsnek kívánsz látszódni, Hugó, ügyeidben.
Amde, Hugó, aki túl-bölcs: nem is annyira bölcs.

Szamárdyhoz

Csúf a Szamárdy családnév: kívánsz lenni Samárdy.
Hagyd inkább el a „dy”-t, — jobb cserénév marad így.

Malatesta Zsigmondról, Rimini zsarnokáról

Majd ha a kései kor Zsigmondról olvas, a hősről,
s a Malatesta-család nagy diadalmairól:
olcsó költők léha meséi ezek, ne feledje,
korgó gyomrukból sugta a Múza nekik.

Troilushoz

Verset akarsz nagyságodról, Troilus, de csak ingyen;
hírem örök lesz így — mondd —, elég legyen ez.
O, hisz Ulysses, Achilles, Herkules ezt nekem éppúgy
meghozzák, ha neved még le sem írja kezem,
vagy Jason bárkája s a testvérharc, hol a vér folyt,
s Róma korában lett bármi nagyobb esemény.
Mit? Hogy téged is ekként tisztelnek valahára,
s köve neved mellé így marad élve neved?
Es ha személyem lábjegetben sem szerepel már,
érted egész lapon át lelkesedik az utód?
Ujjam sem mozdítom! Nem méltánylod a költőt?
Végző szóm, Troilus: pénz, vagy a szám se nyitom!

Crispus Kristófnak

Crispus, akarnád, irjam meg nagyurunk hadi dolgát,
s éppúgy azt is, amit hősök a hős atya tett.
Hogya erőm lesz rá, és lesz kellő nyugodalmam,
buzdításod tán megfogadom valaha.
Am az oroszánokról nincs rendjén, ha szunyog szól,
s pásztorsip nem jól fújja a kürt-muzsikát.
Mondd, te, kinek gondod kevesebb, s hangod kicsiszoltabb:
mért tegye más, amihez senki, ahogy te, nem ért?

A köszvényes Brigittára

Lágy fűben fekszik — mert köszvény győtri — Brigitta,
s lám, hosszú kigyó csúszik a lába felé;
aztán érzi, amint gyűrűsen rátekerőzik,
hej! az anyó pattan, s már az úton menekül.
Vége a fájásnak! Mire nem volt képes az orvos,
azt egy véletlen megcsinálta hamar.
Tán az ijesztés volt oka? Vagy, hol elérte, a testbe
titkon Apolló szent állata vitt be erőt.
O, de milyen ritkán kap méltó díjat az érdem!
Azt a szegény kigyót bot verí máris agyon.
Hálátlan, ki a jótettet rútul viszonzotad,
kapjon el új köszvény gőrcse, de most kezeden!

CSORBA GYŐZŐ FORDÍTASAI

Negyvennyolcezer forint értékben

Kézikönyvek falun

Nem múlik el nap, hogy az újság, a rádió vagy a televízió ilyen vagy olyan formában ne közölne új fogalmakat, új ismereteket az olvasóval illetőleg a hallgatóval. Így ma már elképzelhetetlen, hogy valaki „polihisztori módon” egyaránt tájékozott legyen a művészetek, a tudományok legkülönbözőbb területein.

Nem véletlen, hogy a meg-növekedett információk áradatában éppen a könyvtárak váltak hivatottak arra, hogy tájékoztatást nyújtsanak a hozzájuk fordulóknak.

De mi a helyzet falun?

Az elmúlt évek igazolták, hogy kisközséges megyénk lakosságának gazdagabb könyvelőllátása és az eredményes tájékoztató tevékenység biztosítása csak körzeti rendszerben lehetséges. Az 1985-ig tartó fejlesztési program keretében a legfontosabb cél éppen a könyvtárak tájékoztató tevékenységének növelése — a meglévő könyvtári állomány korszerűsítése és bővítése révén. Ebben az évben a Megyei Könyvtár a 36 körzeti könyvtár közül eddig huszonnyolcra vásárolt 48 000 forint értékben lexikonokat, mezőgazdasági és egyéb szakkönyveket. Az elkövetkező években az anyagi támogatás mellett szakmai útmutatásokkal is segíti a körzeti könyvtárakat, hogy biztosítani tudják a falusi lakosság megfelelő szintű művelődési és információs igényeinek kielégítését.

Balatoni noteszlapok

1 — Mi is erre a Balatonra megyünk? — kérdezi a fiam, amikor Fonyódnál megpillantja a vizet. — Balaton csak egy van! — magyarázom, de amikor a tó újra előbukkan a fák és a nyaralók közül, öntelelten felkiált: — Itt is egy Balaton! — Egy hét és egy balatoni hajóút után a túlsó parton már így teszi fel a kérdést: — Ugye, ez is a mi Balatonunk? — Igen, válaszolom, s titokban a fél kezemen kiszámolom, hogy hány napunk van még.

2 Vibrál a meleg levegő az út felett. Megnyúltak a vasúti sínek. Itt a kánikula közepe. „Ezt jól kifogtuk!” — hangzik el itt is, ott is, ha ismerősök találkoznak Csúcsforgalom. Reggel hosszú sorok kígyóznak az élelmiszerboltok előtt. Mindenki nyugodt, szó nélkül várja, hogy sorra kerüljön. Akkor sem szólnak, ha valaki odamegy a sor elején álláshoz, átadja neki a szatyrot és a pénzt, és elsorolja, hogy mire van szüksége. Meg kell csipnem magam. Nem! Nem álmodom... Nevetve döbbenek rá, hogy nem ismerem meg a kollegáimnak s üdülőtársaimat, aki a bevásárlás idejére szoknyát vett fel.

3 Tíz órára megtelik a víz fürdőzőkkel. No nem úgy, mint a fürdőkád, de ha csónakázni indulunk, gyakran le kell állni az evezéssel, kanyarogni kell, nehogy balesetet okozunk. Lány a nyílt víz! Néhány vitorlász, néhány csónak a környéken. Ledőlnek, elcsendesednek, ha megjelenik a vízek útja, a motorcsónak. Hasítja a vizet és a dobhártyát, feszíti kormányosa mellét. Némelyik a fürdőzők közé is beemelkedik, vizisít húz, cikázik. Szaporodnak. Vajon itt is piros és zöld lámpa jelzi majd, hogy mikor mehetnek át a gyalogosok? Vagy akad valaki, aki kijelöli, hogy mikor és hol száguldozhatnak a motorok?

4 Egy jó alakú, bikinis asszonykát figyelek. A szomszédban nyaral. Beviszi, kihozza a kislát. Egész napirendje a gyerektől függ. Ebéd után egyedül lefekszik a gumimatracon. Parközelemben. Az agy passzív, meglehetősen a szem jelentésével. Azazhogy: „Fürdőrühában széplépű nő — Jó alakja az eleganciája. Hogy ideillik! Mily „előkelő!” S mi minden! mond el, ahogy kislátára pillantva elkiáltja: „Hun méz te, Fercsi! Vigyázz, beleszó!” — hallatszik a belső barázdákról

Illyés verse, s zörögnek a Balaton felé a háború utáni parasztszekerek. A lélek útjain. Lovak állnak a tóban, dagad a kerékagy, pendelyek úsznak a vizen.

5 A közelben többemeletes üdülő épül. Kátrányozzák a tetőt. Hány fok lehet ott? A munkások a Balatonra látnak. Ebédszünetben egytől-egyig bele a vízbe. Hűtőzni, erőt és kedvet gyűjteni. Úgy érzem, a munka itt más arcot mutat. Számérmesebb, jobban hozzááll a kézhöz. Tudja, hogy nagy ellenállással néz farkaszemet. Valami mégis azt súgja, hogy a szezon előtt kellett volna befejezni az építkezést. S meghívni az építőket, szenteljék fel, töltsék benne a szabadságukat. Talán elkészült volna, ha ezt tűzik ki prémiumként.

6 Fiam utánozza a nagyfiúkat. Nem hagy békén, amíg egy arasznyi műanyagkampót felhasználva össze nem eszkábállok egy horgász-alkalmatosságot. Cápát akar fogni. A cápa ma nem úszik erre. Vagy nem éhes. A gyerek egyszerűsége abbahagyja. — Apu, ugye a Balatonban nincsenek is cápák? — Nincsenek, — mondom. A következő pillanatban mégis újra ott van a parton, belógatja a kampót, és komoly arccal figyeli, hogyan hintáztatja a vizet.

7 Vörös hajú, bermudanadrágos német kamasz. Kézreáll a deréki erő vizben. Egy magyar megbillenti. Szócsata, mutogatás, verekedés. A végén kezét fogják. A magyar is megpróbálja. Idegen szó a parton, a vízben, az utcán, a boltban, a vendéglőben. A külföldiek felledezték a Balatont. Jól érzik magukat, megéri nekik. Nekünk is. A tervezett határozatos balatoni szállodakapacitás a mostani létszám többszörösét is be tudja fogadni. Talán lesz hely, olcsó szállodai szoba a mi fiataljaink számára is.

8 — Apu, amikor ezt a nagy gödröt kiásták a bácsik, honnan hozták ide ezt a sok vizet? — kérdezi evaik este a fiam, miután — lefeküdt. — Nem hozták ezt sehonnan, — kezdeném, de a kérdés logikája játéka csábít. Felveszem a fonatlat. — Hát, tudod, az úgy volt, hogy amikor jöttek a bácsik ásni a gödröt Pécsről, Budapestről, Kaposvárról, egész Magyarországról, sőt más országokból is, nemcsak ásót és kapát hoztak, hanem min-

denki hozott magával egy játékvödörrel is, tele vízzel. Szombaton mindig hazautaztak, s hétfőn amikor visszaindultak, újra hoztak egy-egy vödör vizet. Mire a gödör elkészült, tele volt vízzel. Azért jöhet most ide mindenki, aki akar, mert a nagypapja is ásta a gödröt és hordta a vizet. — Nem is igaz! — mondja nevetve, de kíváncsian várja, hogyan folytatam a mesét.

9 Este. A víz mocsanatlan. Olyan sima és szürke, hogy rálepi csábít, elindulni a túlsó partra. Ahonnan nemcsak az üdülők fényei, hanem a kilátgított autók is idelátszanak. Csobogás, kiabálás. Csaknem mindenki kipróbálja a késő esti fürdözést. A félénkebbek hamar visszajönnek. A sötét ismeretlen neszeket síklat a vizen. Mintha a tó felfelé is folytatódna. Fent, a pislákoló fényeknél érne véget. Valaki felfedez egy szputnyikot a csillagok között. Nézzük, amíg el nem tűnik, akár a túlsó parti autók, s megvan a hid, amelyen pillanatok alatt hazaérhetünk: Valaki azt meséli, hogy ezt a szputnyikot esténként otthon is lát-ni szokta.

BERTÓK LÁSZLÓ